

SF. IERARH PETRU MOVILĂ ȘI INSTITUȚIILE DE ÎNVĂȚĂMÂNT

DACIAN BUT-CĂPUȘAN

Abstract.

The study highlights the activity of Peter Mogila, first abbot of the Pecerska Lavra, then Metropolitan of Kyiv as founder, organizer and supporter of educational institutions in today's Ukraine. Peter Mogila introduced Western humanism, the study of the Latin language and interest in scientific research into the space of the Eastern Slavs. To him is due the first truly academic institution among the Orthodox Slavs and throughout Orthodoxy. It had a syllabus identical to that of higher schools in the West (very rich, emphasizing the humanities), a thoroughly trained teaching staff and a rich library. In 1833, on the foundation of the Theological Academy, the University of Kiev was formed.

The Metropolitan of Kiev also established other smaller schools, all financed by the money from the Pecerska Lavra, with the aim of preparing the students who will end up at the Movilean Academy. He also established a second Academy in Vinnytsa and a college in Kremenits. The schools organized according to the model of the Kiev Academy are also listed: in Iași, Putna and Moscow, as well as the ecclesiastical personalities who studied at the Kiev Academy: hierarchs (some passed among the saints), professors of Theology, scholars, people of culture and the Romanian graduates.

Keywords: *Peter Mogila, Metropolitan of Kyiv, Theological Academy, schools, teachers.*

În timpul stăreției sale de la Lavra Pecerska, în 1631, arhimandritul Petru Movilă pune bazele unui colegiu la Kiev - întâi în Lavră, lângă biserica Sfintei Treimi, deschis în 18 noiembrie 1631, mutat apoi, numai după câteva luni, la Mănăstirea Brațka - de care se va ocupa în mod direct, aducând dascăli pregătiți și cărți de studiu în latină și greacă.

În 15 iunie 1631, Petru Movilă scria: „văzând marea pierdere în sufletele omenеști care se petrece în Biserica Ortodoxă din pricina lipsei de învățătură a duhovnicilor și a tineretului, cu voia și cu ajutorul lui Dumnezeu și prin propria mea voință, dorind să înlătur această mare lipsă și voind să îndepartez rătăcirile de Ortodoxie, am hotărât să fondez școli pentru a educa tineretul în spiritul credinței, al bunelor obiceiuri și al artelor liberale și toate acestea nu în folosul sau pentru gloria mea, ci doar pentru slava și cinstea Treimii de viață începătoare, pentru folosul și îndestularea neamului dreptcredincios...”¹. Această școală a fost deschisă în luna noiembrie în anul 1631 la mănăstirea Lavra Pecerska, „mulțumită înțelepției îngrijiri de cultură și spirituală a unuia dintre cei mai celebri ierarhi ai Bisericii Ruse, Petru Movilă”².

La festivitatea deschiderii școlii, Petru Movilă invită de la Lvov mai mulți profesori, absolvenți ai instituțiilor de învățământ occidentale: Isaia Trofimovici (primul doctor în Teologie din Ucraina), Silvestru Kossov, Sofronie Poceaski, Afanasie Kolnofoiski, Inochentie Giziel. Școala se numea *gimnaziu*, iar elevii care învățau acolo, se numeau *spudei*. „Prin școala înființată, el urmărea să pregătească elemente care să aibă o cultură generală și să fie bine orientate și documentate cu privire la credința ortodoxă, iar prin cărțile ce le scotea de sub tipar, urmărea să pună în mâna clerului armele duhovnicești cu care, pe de o parte, să poată întări poporul în credință, iar pe de alta, să poată țină piept și să respingă atacurile eterodoxe îndreptate împotriva Ortodoxiei”³.

Într-un act însemnat în același an de Petru Movilă se menționa că profesorii trebuiau să predea în *gimnaziu* în limbile greacă, slavonă și latină felurite arte liberale și să-i inițieze pe elevi în credința religioasă”⁴. Dar de fapt predarea se făcea doar într-o singură limbă, latină. În afară de cele șapte arte liberale: gramatica, retorica, dialectica, aritmetica, muzica, geometria și astronomia, în școala urma să se predea și temelia tuturor științelor Teologia.

Introducerea în școala ortodoxă a latinei ca limbă de predare a provocat atacuri vehemente din partea unor clerici și mireni ignoranți. Aceștia i-au învinuit pe profesorii gimnaziului și pe Petru Movilă de complicitate

¹ Mihailo HRUCEVSKI, *Історія українї руси*, VII, Kiev, 1908, pp. 419-420 apud Dan-Horia MAZILU, *Udriște Năsturel*, Ed. Minerva, București, 1974, p. 27. *Pamiatniki izdannіe vremnoi commissii dlea razbora drevnih actov*, tom I, secțiunea I, Kiev, 1897, pp. 93-94, apud Gheorghe BOBĂNĂ, *Petru Movilă - o conștiință românească în sud-estul Europei* în *Destin românesc*, an II (1995), nr. 4, p. 36.

² SILVESTRU, Episcop de Canev, *Teologia Dogmatică Ortodoxă cu expunerea istorică a dogmelor*, vol. I, partea I, trad. de Silvestru, Episcopul Hușilor, Tipografia Gutenberg, București, 1896, pp. 135-136.

³ I. PETREUȚĂ, *Sinodul de la Iași și Mărturisirea Ortodoxă în Biserica bănățeană*, an III (1942), nr. 10, p. 2.

⁴ Евгений БОЛХОВИТИНОВ, *Описание Киево-Печерской Лавры*, Киев, 1831, pp. 20-22.

cu uniții și catolicii, amenințându-l cu moartea. „Petru Movilă considera că celelalte două limbi sacre de cultură - greaca și slavona - nu mai puteau constitui vehicule adecvate pentru civilizația vremii sale...Modul în care el a înțeles să lupte, prin cultură, pentru apărarea Ortodoxiei a provocat, însă, derută și confuzie”⁵. Astfel, „un contemporan al cărturarului mărturi-sea că preoții neînvățați, și cazaci se revoltau: „De ce deschideți școli latine și polone până acuma noi n-am avut de acestea și ne-a păzit Dumnezeu”⁶.

Silvestru Kossov unul dintre profesorii gimnaziului, în lucrarea sa *Exegesis* (1635), aducea următoarele argumente în sprijinul necesității cunoșterii limbii latine de către ucrainenii: „Pentru ce trebuie limba latină poporul nostru? Mai înainte de toate pentru că sârmana noastră Rusie să nu fie numită neroadă...se duce sârmanul ucrainenan la tribunal, la seim, în oraș, la zemstvă, *bez lacinz placi winy*”⁷.

Silvestru Kossov editează în anul 1635, în limba polonă, o *Apologie*, în care printre altele scrie: „...noi am început să introducem în mințile rușilor limba latină mai bine decât i-au învățat cei dinaintea noastră, și aceasta am făcut-o nu din alte îndemnuri, ci doar din dorința de a merita de la cel veșnic o oarecare răsplată pentru faptele bune; căci El cere îndeosebi să-i luminăm pe neștiutori, să difuzăm printre cei ieșiți din mijlocul poporului nostru ortodox lumina lui Apollon. Aceste intenții au fost întâmpinate nefavorabil de către nesocotința ce domnește în societate...Noi scriem astăzi pentru a ne demonstra nevinovația”⁸.

Același profesor Silvestru Kossov descria dramatismul acelor momente: „Cum numai, din mila părintelui Petru Movilă, mitropolit al Kievului (pe atunci încă arhimandrit), am ajuns la tine, Kiev de neuitat, vegheat de preasfințite fețe (adică de preacuvioșii Lavrei Pecerska), și am depus primele eforturi întru slava Minervei, despre noi a început să se vorbească că nu suntem ortodocși, insuflându-se poporului ideea că împărtășim unirea. Nu ne ajunge cerneala să descriem câte tunete și fulgere s-au abătut atunci asupra noastră. A fost un timp când, spovedindu-ne, așteptam că vor începe să hrănească cu trupurile noastre nisetri din Nipru sau, pe unii prin foc, pe alții prin sabie, ne vor trimite pe lumea cealaltă. Și atunci El, nebănuitul Cunoscător de oameni, văzând neprihana noastră și marea trebuință a poporului rus de bărbați învățați, a împrăștiat norii părerilor greșite, a oprit fulgerele amenințătoare și a luminat inimile tuturor, astfel ca noi să fim recu-

⁵ Ștefan S. GOROVEI, „Un dar românesc” culturii europene: Petru Movilă în Magazin istoric, an XXIV (1990), nr. 9, p. 13.

⁶ Аркадій ЖУКОВСЬКИЙ, Петро Могила и Питання єдності Церков (Petru Movilă despre cheștiunea unității Bisericii), Париж, 1969, pp. 81-82.

⁷ Сергей Т. ГОЛУБЕВ, Киевский Митрополит Петр Могила с его сподвижник, I, Киев, 1883, p. 448.

⁸ Otecestvenie Zapiski, 1862, aprilie, p. 369.

noscuți drept fii adevărați ai Bisericii Răsăritene, supuși sfântului părinte patriarhul Constantinopolului”⁹.

Așadar, „unele dintre opiniile urmașilor (care au văzut în aceste acțiuni doar o încercare inutilă de introducere în școlile Kievului a scolasticii occidentale...) sunt în dezacord cu entuziasmul contemporanilor”¹⁰.

Școala Teologică a Frăției din Podolsk, înființată în anul 1615 de arhimandritul Elisei Pletenețki, a fost unită, în anul 1632, cu Școala de la Lavra Peșterilor din Kiev, formând astfel Academia Teologică, înființându-se pe lângă ea o bibliotecă și o tipografie. „Numai la Kiev P. Movilă întemeiază trei tipografii...tot el e cel care întemeiază o tipografie la Harkov”¹¹. S-au păstrat trei acte care confirmau unirea acestor două școli: primul act a fost semnat la 30 decembrie 1631 de membrii Frăției ortodoxe din Kiev, care îl roagă pe Petru Movilă să treacă școala de pe teritoriul Lavrei, împreună cu elevii și profesorii, în localul școlii Frăției. Al doilea document este o gramată din 5 ianuarie 1632 a mitropolitului Isaia Kopinski, în care se menționează că arhimandritul Lavrei Pecerska vrea să unească de bună voie cele două școli. Al treilea act, semnat în 17 martie 1632 de către hatmanul oastei zaporojene, Ivan Pietrajiski și aici Petru Movilă este rugat să unească cele două școli, iar cazacii, la rândul lor se obligă ca să apere cu viața nouă școală¹².

Conform unui act din anii 70 ai secolului al XVIII-lea, biblioteca Academiei Kievo-Movilene conținea 3304 cărți, dintre care 2131 proveneau din biblioteca lui Petru Movilă¹³. „În biblioteca lui Petru Movilă, pe lângă scrierile Părinților Biseicii, cum ar fi cele ale lui Dionisie Areopagitul, Clement din Alexandria, Tertulian, Vasile din Cezareea, Ioan Hrisostomul, Grigore de Nazianz (Teologul), Atanasie al Alexandriei, Aureliu Augustin, ale bizantinilor Ioan Damaschin, Maxim Mărturisitorul ș. a., erau și operele lui Anselm de Canterbury, Thomas de Aquino, Roberto Bellarmino, Olahus Magnus, Tomas Münzer, Philipp Melanchton, Jean Calvin, de asemenea și lucrări ale autorilor antici, istoricilor bizantini, poloni și italieni”¹⁴.

Între 1631-1632 școala a funcționat în fostul corp al spitalului. Au fost construite apoi clădiri pe două etaje pentru predarea în condiții optime, locuințe pentru profesori, iar pentru elevii săraci a mai construit un internat. Aceasta a fost „prima instituție cu adevărat academică printre slavii ortodocși”¹⁵.

⁹ Макарий БУЛГАКОВ, митр. История Русской Церкви, М., 1996., кн. 6, p. 515.

¹⁰ Dan Horia MAZILU, *Petru Movilă sau fascinația cărții în Secolul 20, an XVII* (1977), nr. 11- 12, p. 101.

¹¹ Nicolae DABIJA, *Petru Movilă ctitorul în Pe urmele lui Orfeu. Eseuri*, ed. a II-a, Ed. Hyperion, Chișinău, 1990, p. 53.

¹² Gheorghe BOBÂNĂ, *Petru Movilă, profilul unui destin*, Ed. Știința, Chișinău, 1996, p. 36.

¹³ Gh. BOBÂNĂ, *Petru Movilă, profilul unui destin*, p. 108, nota 248

¹⁴ Gh. BOBÂNĂ, *Petru Movilă, profilul unui destin*, p. 74.

¹⁵ Gerhard PODSKALSKY, *Griechische Theologie in der Zeit der Türkenherrschaft (1453-1821). Die Orthodoxie im Spannungsfeld der nachreformatorischen Konfessionen des Westens*, C. H.

Părintele George Florovski are o altă opinie: „în timpul vieții lui Petru Movilă, Colegiul de la Kiev nu era încă o școală teologică...Numai spre sfârșitul secolului al șaptesprezecelea, odată cu introducerea unei clase „teologice speciale” în curriculum, Teologia a fost predată ca o disciplină separată. Totuși, unele probleme de Teologie au fost tratate în cursul de filosofie”¹⁶.

Mitropolitul kievean a înființat și alte școli mai mici, toate finanțate din banii de la Lavra Pecerska, cu scopul de a pregăti elevii care vor ajunge la Academia movileană. Astfel „într-o scrisoare din 27 noiembrie 1634 către voievodatul Kievului, regele semnalează că Petru Movilă din proprie inițiativă a deschis școli în voievodatele Kievului, Voliniei, Brațlavului și în alte localități, dar s-ar cuveni să se mărginească numai la școlile cu predare în limba rusă”¹⁷. Petru Movilă a întemeiat mai multe școli în întreaga Ucraină, o a doua Academie în Vinnytsa care oferea cursuri în slavonă, greacă și latină și un colegiu în Kremenits¹⁸.

Primul rector al Academiei de la Kiev a fost Isaia Trofimovici Koslovski, iar primul prefect de studii Silvestru Kosov¹⁹. Rectorii Academiei în timpul păstoririi lui Petru Movilă au fost: Isaia Trofimovici Koslovski (1633-1637), Sofronie Pociatki (1638-1640), Ignatie Oxenovici Starușici (1640-1642), Iosif Kononovici Gorbatki (1642-1645), Inochentie Ghizel (1645-1646)²⁰.

Noua Academie avea, din 1658, aceleași privilegii ca și cele din Vilna și Cracovia, recunoscute de regele Ioan Cazimir al II-lea Vasa (1648-1668) prin tratatul semnat cu hatmanul Ivan Vigovski²¹ și devine în scurt timp centrul Teologiei ortodoxe din țările slave, cursurile ei vor fi frecventate de ruși, greci, români, sârbi și bulgari. În secolul al XVII-lea, în Polonia existau circa 30 de colegii și două Academii catolice în orașele Vilna și Braunsberg, conduse de către iezuiți.

Mitropolitul Petru Movilă a acordat o atenție deosebită Academiei duhovnicești din Kiev, corpul profesoral fiind recrutat din membrii Frăției ortodoxe. Aceasta avea o programă de studii identică cu cea a școlilor superioare din Occident (foarte bogată, punându-se accentul pe disciplinele umaniste), un personal didactic temeinic pregătit și o bibliotecă bogată.

De asemenea a fost adoptată organizarea școlilor apusene: împărțirea pe clase, introducerea manualelor, un statut al personalului didactic,

Beck Verlag, München, 1988, p. 57.

¹⁶ Georges FLOROVSKI, *Ways of Russian Theology*, part I, Nordland Publishing Company, Balmont, Massachusetts, 1979, p. 78.

¹⁷ Vlad CHIRIAC, *Prefață la P. MOVILĂ, Împăcarea Bisericii Ortodoxe*, Ed. Polirom, Iași, 2002, p. 9.

¹⁸ Dr. Ioana FEODOROV, *La Kiev, pe urmele portretelor Mitropolitului Petru Movilă în Istorie și cultură. In honorem academician Andrei Eșanu*, Biblioteca Științifică, Chișinău, 2018, p. 714.

¹⁹ D. H. MAZILU, *Udriște Năsturel*, p. 28.

²⁰ Pr. Teodor BODOGAE, *Din istoria Bisericii Ortodoxe de acum 300 de ani. Sinodul de la Iași*, Sibiu, 1943, p. 112.

²¹ *КИІВські ДУХОВНІ ШКОЛИ 400 РОКІВ ІСТОРИЯ В ФОТОГРАФІЯХ*, КИІВ, 2015, p. 19.

organizarea de prelegeri publice, serbări festive etc. „Rectorul și profesorii, numiți de mitropolitul Kievului, erau recrutați dintre monahii cărturari - membri ai Frățiilor Ortodoxe - sau dintre tinerii trimiși la studii de Petru Movilă (Isaia Kozlovski, Sofronie Pociatki, Silvestru Kosov - urmașul lui Petru în scaunul mitropolitan (1647-1657) - Inochentie Ghizel)”²², Iov Pațevski și alții. „Concretizarea acestei inițiative a solicitat eforturi considerabile și multă iscusință diplomatică, întrucât opozițiile, vehemente de multe ori, n-au lipsit, dar apariția și consolidarea Colegiului, lăcaș de carte la care Movilă a ținut enorm, pe care l-a sprijinit prin subsidii considerabile, lăsându-i chiar prin testament importante valori materiale - care va deveni ulterior o instituție de învățământ religios de mare faimă - au marcat o remarcabilă victorie”²³.

Timp de zece ani Academia de la Kiev s-a dezvoltat așa de mult, bineînțeles datorită reorganizării și grijii neîntrerupte a Mitropolitului Petru, încât „a depășit cu mult școlile uniate și pe cele mai bune catolice și chiar uniții au trebuit să recunoască superioritatea școlilor organizate de Petru Movilă”²⁴. Cassian Sakowicz unit și apoi romano-catolic scria uniților: „Ce sunt școlile voastre? Ele nu înseamnă nimic în comparație cu școlile părintelui Movilă de la Kiev și Goicei”. Acesta îi răspunde cu satisfacție. „Ai dreptate când recunoști că în școlile de la Kiev și Goicei se învață bine - într-adevăr în ele se învață cu folos”²⁵.

Adversarul neîmpăcat al lui Petru Movilă, voievodul Kievului Jan Tașchevici, s-a folosit de toate mijloacele permise și nepermise, până la masacrul studenților Colegiului pentru a-l desființa. Cu toate interdicțiile și presiunile făcute, Petru Movilă a menținut funcționarea Colegiului²⁶. „În jurul lui s-a constituit un cerc de savanți și oameni de cultură, așa-numitul Ateneum movilean, care prin preocupările lor teologice și culturale au pus temelii trainice pentru credința ortodoxă”²⁷.

Petru Movilă a introdus în spațiul slavilor de Răsărit umanismul occidental, studiul limbii latine și interesul pentru cercetarea științifică: „Introducerea îndrăzneță de către Petru Movilă a limbii latine pentru uz

²² Pr. Mircea PĂCURARIU, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. II, ed. a II-a, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994, p. 37. Ghizel a fost calvin, convertit la Ortodoxie și călugărit de Petru Movilă (+ Irineu, *Petru Movilă și Sinodul de la Iași în Mitropolia Moldovei* an (1942), nr. 12, p. 492). A fost german de origine. A absolvit Colegiul Movilean.

²³ Dan Horia MAZILU, *Petru Movilă sau fascinația cărții*, p. 102.

²⁴ I. NEGRESCU, *Mitropolitul Petru Movilă înfrățit de noua literatură teologică rusă. Lupta lui împotriva influenței iezuito-uniatice în Ucraina și Bielorusia* în Ortodoxia, an IV (1952), nr. 1, p. 148.

²⁵ I. NEGRESCU, *Mitropolitul Petru Movilă...*, p. 148.

²⁶ Mitropolit Nicolae KRUTIȚKI, *Petru Movilă, Mitropolitul Kievului* (în 1596-1646) în Biserica Ortodoxă Română, an LXXII (1954), nr. 9, p. 912.

²⁷ Gh. BOBÂNĂ, *Petru Movilă - profilul unui destin*, p. 25.

larg, științific și cultural, a înlesnit pentru poporul ucrainian, precum și pentru alte popoare, accesul la cele mai remarcabile opere din patrimoniul spiritual al omenirii”²⁸.

În această instituție de învățământ „se învățau, pe lângă disciplinele teologice, retorica, dialectica, poezia și filosofia. O importanță deosebită avea și istoria și geografia. Formația elevilor era enciclopedică, așa cum era și-n celelalte școli feudale similare. Disciplina era monastică, iar supravegherea o făcea însuși Petru Movilă, punându-i puternice temelii timp de aproape patruzeci de ani, până la moartea sa”²⁹.

A pus la dispoziția Academiei și domeniile sale de la Rubejovka pe care le cumpărase încă înainte de călugărie.

Până la sfârșitul secolului al XVI-lea școlile ortodoxe din Polonia erau puține, după unirea de la Lublin din 1 iulie 1569 și mai ales după unirea de la Brest-Litovsk din 1596, ortodocșii din Polonia au fost nevoiți să-și dea copii la școlile iezuite, „foarte mult era cășunată nobilimea rusă că nu a putut întemeia școală și învățământ înalt, căci dacă ar fi avut învățătură, atunci nu ar fi ajuns la așa nenorocire din necunoștința lor - că neavând școlile lor, începură să-și dea copiii la școlile romane, iar aceștia i-au deprins cu învățăturile și credința lor, și astfel, încetul cu încetul, prin învățăturile lor, au dus toată nobilimea rusă la credința romană”³⁰.

Trebuie subliniat că organizând o puternică rezistență antiunionistă, „Mitropolitul Petru Movilă a intrat în istorie ca unul care...a oprit procesul de deznaționalizare și catolicizare a Ucrainei și Bielorusiei de azi...El a lovit în inima propagandei iezuiților, folosind aceleași mijloace, pe care le foloseau aceștia cu ajutorul din plin al puterii feudale poloneze, romano-catolice: instituții de cultură ortodoxă la nivelul cel mai înalt, pentru formarea unui cler ortodox la înălțimea celui romano-catolic, de care să beneficieze și fiii Bisericilor Ortodoxe vecine, și reorganizarea pricepută, care să difuzeze cartea ortodoxă pretutindeni. Concret a răspuns colegiilor iezuite din Lvov, Camenița (1608) și din Bar (1638), prin înființarea unui colegiu ortodox pe când era starețul Lavrei Pecerska, și apoi ca mitropolit, prin înființarea primei universități ortodoxe la Kiev, cu limbile de predare latina și polona și înzestrată cu cei mai aleși profesori ai vremii, în același timp a reorganizat și ajutat tipografiile”³¹.

²⁸ A. BUTEIKO, *Mitropolitul Kievului, Petru Movilă marele militant cultural și bisericesc de nivel mondial* în *Teologie și Viață*, an XII/LXXVIII (2002), nr. 9-12, p. 32.

²⁹ Pr. Petru REZUȘ, *Academia Movileană din Kiev și rolul ei în dezvoltarea învățământului teologic din țările române* în *Mitropolia Olteniei*, an XIX (1967), nr. 9-10, pp. 701-702.

³⁰ I. NEGRESCU, *Mitropolitul Petru Movilă...*, p. 145.

³¹ Pr. D. STĂNILOAE, Prof. N. CHIȚESCU, Pr. prof. Isidor TODORAN, Lect. I. ICĂ, Diac. asist. I. BRIA, *Teologia Dogmatică în Biserica Ortodoxă Română în trecut și azi în Ortodoxia*, an XXIII (1971), nr. 3, p. 317.

După proclamarea Unirii de la Brest-Litovsk, toți arhimandriții Lavrei Pecerska, împreună cu obștea, au apărut cu dârzenie credința ortodoxă, cucerindu-și binemeritat numele de „piloni ai Ortodoxiei”, însă nici unul dintre ei nu a avut o influență atât de mare asupra evenimentelor din istoria Bisericii Ruse Apusene așa cum a avut-o Sfântul Petru Movilă. „Renumit prin soriginea sa, puternic datorită legăturilor cu preamăriții aristocrați polonezi și rușii din Apus, net superior contemporanilor săi prin erudiție și gradul de instruire, Movilă întrunea multe calități, care i-au asigurat reușita lucrărilor”³².

Mulți dintre absolvenții Academiei au ajuns profesori de renume în școlile și seminariile din întreaga Rusie, fiind solicitați de instituțiile de învățământ de la Petersburg, Moscova, Smolensk, Tver, Suzdal, Kostroma, Cernigov și Harikov etc.

După modelul Academia de la Kiev au fost organizate:

- în 1640 Școala superioară de la Mănăstirea „Sfinții Trei Ierarhi” din Iași (hramul colegiului de la Iași era același cu al colegiului movelean de la Mănăstirea Brațka), înființată de către domnitorul Vasile Lupu (1634-1653), care „socotind împreună cu tot sfatul țării și dorind a face bine într-o pomenirea pământului său, a așezat prin a sa chemare dascăli buni și râvnitori la învățăture de la Kiev Pecerski a Sfintei Lavre, de la Preasfințitul și de Dumnezeu temătorul părintele Pătrașcu Moghilă, Arhiepiscopul Kievului, ca să fie spre învățătura și luminarea minții copiilor pământului nostru”³³. Alți profesori au fost: Ignatîu Jevlevici, Arhimandritul Benedict și Gavriil Vlasios. În școala de la Trei Ierarhi se învățau aceleași discipline ca la Academia de la Kiev, adică cele șapte arte liberale: gramatica, dialectica, retorica, geometria, aritmetica, astronomia și muzica, plus teologia, filosofia, legile și limba română³⁴. Limbile de predare erau slavona și latina, iar apoi greaca. Prelatul catolic Baksic consemna că Vasile Lupu „a adus călugări din Rusia și țin școală latinească și aproape toți știu limba latină; mai mult chiar, starețul e un teolog, dar se ține cu totul de legea grecească...având ei cunoștință de cultura latină; acel stareț Sofronie Poceaski are pe toți autorii catolici ca de ex. Sf. Toma, Sancez și alții, dar pentru a fi pe placul domnului și al boierilor se ține cu totul de legea grecească”³⁵. Grupul de profesori kieveeni a funcționat până în 1646, când conducerea școlii a fost preluată de profesori greci³⁶: Pantelimon Ligaridis și Benedict de Vatoped³⁷.

³² C. T. ГОЛУБЕВ, Киевский Митрополит Петр Могила, I, p. 6.

³³ I. LUPAȘ, *Mitropolitul Varlaam al Moldovei, 1632-1653 în Studii, conferințe și comunicări istorice*, vol. II, Tipografia Cartea Românească, Cluj, 1940, p. 266.

³⁴ M. I. AVĂDANII, *Așezământul școlar de la Trei Ierarhi din Iași - prima instituție cu elemente de învățământ superior din Moldova II* în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, an XLVIII (1972), nr. 9-12, p. 783.

³⁵ *Călători străini despre țările române*, vol. V, Ed. Științifică, București, 1973, p. 225.

³⁶ Pr. Mircea PĂCURARIU, *Legături culturale bisericesti ale românilor cu Kievul* în *Studii Teologice*, an XXXIX (1987), nr. 6, p. 64.

³⁷ Ștefan PASCU, *Collèges et académies dans les pays roumains au Moyen Age Roumain* în *Revue roumaine d'histoire*, an V (1966), nr. 6, p. 932.

La început Academia a funcționat pe lângă biserica „Sfinții Trei Ierarhi”, apoi domnitorul a cumpărat un teren pe Ulița Ciubotărească de la Mihail Furtună și a zidit un edificiu destinat Academiei³⁸. „Școala s-a închis înainte de sfârșitul domniei lui Vasile Lupu, poate din cauza vreunui conflict cu reprezentantul atât de călduros al elementului românesc, mitropolitul Varlaam. Colegiul avea să fie mistuit de flăcări în 1648”³⁹.

Colegiul Vasilian - înființat la 9 mai 1640 - a fost o instituție care, dincolo de dimensiunea religioasă, specifică pentru acea perioadă, s-a apropiat prin tematică și structură de cele similare din Apus, fiind, indirect, un instrument de răspândire a ideilor umaniste în Moldova. Limba latină a ocupat un loc important în programă, stând la baza studiilor din cadrul acestei școli, însă, treptat, locul ei a fost luat de cea greacă. Colegiul Vasilian a jucat un rol important în evoluția învățământului din Moldova, reprezentând fundamentul învățământului secundar și superior, deoarece era o instituție care grupa studiile corespunzătoare ambelor trepte de învățământ din zilele noastre⁴⁰. Dintre absolvenții școlii îi amintim pe Miron Costin și Nicolae Miclescu Spătarul. În context sud-est european, Colegiul Vasilian de la Iași apare la puțin timp după deschiderea Școlii Patriarhiei din Constantinopol (1624), a colegiilor asemănătoare din Bar (1632), Kamenîța (1632), Kiev (1632), și înaintea celor din Atena (1645) sau Ianina (1645).

- Școala de la Mănăstirea „Sfântul Andrei” din Moscova, întemeiată în 1649 de către un sfetnic al țarului Alexei Mihailovici (1645-1676), Feodor Mihailovici Rtișcev - prima instituție de învățământ superior din acest oraș, devenită Academie slavo-greco-latină în 1685. Au fost chemați călugării de la Kiev Epifanie Slavinețki, Arsenie Satanovski și Damaschin Ptițki.

- Academia duhovnicească de la Mănăstirea Putna, înființată de proinmitropolitul Iacov Putneanul (1750-1760) în anul 1765, a fost „o școală teologică cu un program asemănător cu al Academiei duhovnicești de la Kiev”⁴¹,

³⁸ Gh. BĂILEANU, *Iașul în secolul al XVII-lea. Evenimentele, bisericile și cultura și arta în timpul domniei lui Vasile Lupu* în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, an XLIV (1968), nr. 1-2, p. 79.

³⁹ Augustin Z. N. POP, *Viața Mitropolitului Varlaam al Moldovei* în *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, an XXXIII (1957), nr. 10-12, p. 762.

⁴⁰ Adriana RADU, *Colegiul Vasilian (1640-1714) în Recreații matematice*, an XVI (2014), nr. 1, p. 49. „Școala de la Sf. Trei Ierarhi din Iași este prima instituție cuprinzătoare de elemente de învățământ superior din Moldova și cea mai veche din țara noastră. Ea a fost înființată independent de celelalte trepte de învățământ și înainte de a fi existat învățământul secundar la noi” (M. I. AVĂDANII, *Așezământul școlar de la Trei Ierarhi din Iași - prima instituție cu elemente de învățământ superior din Moldova*, p. 778).

⁴¹ Pr. M. PĂCURARIU, *Legături culturale bisericești ale românilor cu Kievul*, p. 66. Din scrisoarea din 1774 a arhimandritului Vartolomeu, adresată monahului Teodosie Scânteie de la Mănăstirea Solcăi aflăm că se predau: „Ceaslovul, Psaltirea, catehismul moldovenesc și rusesc, alcătuirea scrisorilor moldovenește, gramatica, geografia, retorica, piatra scandelei, epistolia arhiepiscopului Evghenie, precum istoria Bisericii după Evsevie și alți istorici de la începutul creștinătății și scurtata Theologie platonească” (Pr. Petru REZUȘ, *Din istoria învățământului teologic*

avându-i printre profesori pe arhimandritul Vartolomeu Măzăreanu⁴² și ieromonahul Ilarion din Patmos. Aceasta a funcționat până în anul 1778, după ce Bucovina a fost anexată de Imperiul habsburgic, „a fost desființată, întrerupându-se orice legătură cu Kievul și interzicându-se schimbul de cărți și de ucenici, care s-au făcut timp de veacuri cu roade binefăcătoare pentru învățământul teologic din țările române”⁴³. Școala a pregătit preoți și logofeți „a funcționat...puțin, dar destul pentru a lăsa o dâră luminoasă în urma sa”⁴⁴.

După modelul Academiei Teologice din Kiev s-au format și Academia Teologică din Petersburg (1721) și Academia Teologică din Kazan (1723).

Pe scurt spus, „toate instituțiile de învățământ duhovnicesc de mai târziu din Rusia, România și celelalte țări balcanice sunt, în structura organizării lor, într-o măsură mai mare sau mai mică, fiicele Mamei lor comune - Academia Movileană de la Kiev - creațiunea lui Petru Movilă”⁴⁵.

Câțiva ierarhi, care au fost ulterior canonizați, au urmat cursurile Academiei de la Kiev: Sf. Teodosie (Uglițki), Arhiepiscop al Cernigovului, prăznuit în 5 februarie, Sf. Dimitrie (Tuptalo), Mitropolit al Rostovului (1651-1709), prăznuit în 28 octombrie, Sf. Inochentie (Simbiriakov), Arhiepiscop de Irkutsk (+1731), prăznuit în 26 noiembrie, Sf. Ioan (Maximovici), Mitropolit de Tobolsk și Siberia (1651-1715), prăznuit pe 10 iunie și Sf. Filotei-Teodor (Leșinski), Mitropolit de Tobolsk (1650-1727), prăznuit în 31 mai, Sf. Ioasaf (Gorlenko), Episcop de Belgorod (1705-1754), prăznuit în 4 septembrie, Sf. Pavel (Koniuskevici), Mitropolit de Tobolsk (1705-1770), prăznuit în 4 noiembrie, Sf. Sofronie (Kristalevsky), Episcop de Irkutsk (1703-1771), prăznuit în 30 martie, Sf. Arsenie (Mațeevici), Mitropolitul Rostovului (1697-1772), prăznuit în 29 februarie, Sf. Gheorghe (Konissky), Episcop de Moghilev (1718-1795), prăznuit în 24 iulie, Sf. Antonie (Smirnițki), Arhiepiscop de Voronej (+1846), prăznuit în 20 decembrie, Sfântul Sfințit Nou Mucenic Vladimir (Bogoiavlenski), Mitropolitul Kievului și Galiției (1848-1918), prăznuit în 7 februarie, data martirizării sale la porțile Lavrei Pecerska.

Dintre cărturarii ruși care au fost elevi ai Colegiului Kiev-Movilean sunt: ieromonahii Epifanie Slavinețki (cca. 1600-1675) - editor, Simeon Poloțki

din Moldova de Nord. Școala duhovnicească de la Putna în Mitropolia Moldovei și Sucevei, an XXXVII (1961), nr. 1-2, pp. 20-21)

⁴² Acesta „merge în dese rânduri după danii la *Chievlul Ucrainiților*, unde are prilejul să cunoască Academia duhovnicească de acolo, întemeiată de mitropolitul Petru Movilă. Această Academie duhovnicească devine prototipul școlii duhovnicești de la Putna” (Pr. P. REZUȘ, *Din istoria învățământului teologic din Moldova de Nord*, p. 20).

⁴³ Pr. P. REZUȘ, *Academia Movileană din Kiev și rolul ei*, p. 708.

⁴⁴ Pr. Petru REZUȘ, *În legătură cu Academia Duhovnicească de la Mănăstirea Putna în Mitropolia Moldovei și Sucevei*, an XXXI (1955), nr. 9, p. 500.

⁴⁵ Mitropolit Nicolae KRUTIȚKI, *Petru Movilă Mitropolitul Kievului*, p. 910.

(1629-1680) - poet, care a pus bazele dezvoltării literaturii ruse moderne, Lazar Baranovici (1620-1693), profesor și rector al Academiei de la Kiev (1650-1657), din 1657 Arhiepiscop de Cernigov - hirotonit arhieru la Iași, mare animator al literaturii ucrainene, Teofan Procopovici (1681-1736), profesor de Teologie, rector al Academiei din Kiev (1705-1711), Episcop de Pskov (1718-1725) și Arhiepiscop de Novgorod (1725-1736) promotor al *Regulamentului duhovnicesc* adoptat în 1721 - noul Statut al Bisericii Ortodoxe Ruse și nu în ultimul rând, Ștefan Iavorski (1658-1722), vrednic continuator a activității lui Petru Movilă, care va deveni rectorul Academiei slavo-greco-latine de la Moscova - înființată în 1685 de Patriarhul Ioachim la Mănăstirea Zaikonopassky -, Arhiepiscop de Cernigov și Mitropolitul Riazanului și Muromului, locțiitor de Patriarh al Bisericii Ortodoxe Ruse (1700-1721) și primul președinte al Sinodului dirigent rus (1721-1722) autor al amplei și faimoasei apologii anti-protestante *Piatra credinței*, publicată postum în 1728.

Îl menționăm aici și pe renumitul dascăl Ioanichie Galeatovski (+1688 în rusă Galiatovski în ucraineană Haliatovski, Іоанніхій Галеатовський), profesor de retorică la Academia de la Kiev, din 1649 și rector (1657-1665), din anul 1668 egumen al Mănăstirii Eletki din Cernigov, „cel mai talentat și mai prodigios scriitor din pleiada cărturarilor ieșiți din școala lui Petru Movilă”⁴⁶. Dintre lucrările lui amintim: *Cheia înțeleșului* (Ключ разумѣнія *Ključ Razumenja*, Kiev, 1659 - cuprinde 64 de predici, tradusă în românește de Mitropolitul Varlaam al II-lea al Ungrovlahiei (1672-1679) după a III-a ediție de la Lvov din 1665 (ediția a II-a a apărut tot la Lvov în 1663) și apărută în 1678 - prima carte tipărită în limba română la București), *Minunile Preasfintei Născătoare de Dumnezeu* (1660), *Cer nou* (Небо новое) cu stele noi...adică Preabinecuvântata Fecioară Maria cu minunile sale (Lvov, 1665, dedicată Anei Potoțki, verișoara lui Petru Movilă), *Iisus Hristos este adevăratul Mesia* (1669) și *Convorbirea de la Bila Tserkva (Biserica Albă)*, scrisă în limba polonă și intitulată *Rozmowa białocerkiewska* (1676), unde discută cu un iezuit pe chestiunea primatului papal. „Pronia cerească a binevoit, într-un timp scurt să iasă din școala lui cei mai renumiți păstori care ca niște luminători au luminat credincioșii Bisericii Ortodoxe Ruse: Lazăr Baranovici, Arhiepiscopul Cernigovului și Ioanichie Galeatovski arhimandrit, apar din Colegiul movilean ca primi luceferi luminați pe acest orizont”⁴⁷.

Absolvenți sau studenți pentru o perioadă ai Academiei Kiev-Movilene au fost și arhitectul Ivan Grigorovici Barski, compozitorul Artemi Luchianovici Vedel, filosoful Grigori Savici Skovoroda și omul de știință Mihail Vasilievici Lomonosov.

⁴⁶ Ștefan CIOBANU, *Istoria literaturii române vechi*, Ed. Hyperion, Chișinău, 1992, p. 299.

⁴⁷ Prot. Teodor PETROVICI, *Petru Movilă, Mitropolitul Chievului*, Ed. Sfintei Monastiri Antim, București, 1941, p. 10.

Amintim și pe Silvestru Kuliabka (1701-1761) profesor și rector la Academia din Kiev, mai târziu devenit Mitropolit de Sank Petersburg.

În 1910 a fost înființată o catedră de istoria Bisericii Ortodoxe Române, căci spre sfârșitul veacului al XIX-lea și începutul veacului al XX-lea au studiat aici o serie de tineri români.

Absolvenți români (sau cu studii incomplete) ai Academiei duhovnicești de la Kiev: Udriște Năsturel, Dimitrie Eustatievici Brașoveanu - autorul primei gramatici a limbii române, arhimandritul Vartolomeu Măzăreanu, Amfilohie Hotiniul, starețul Paisie Velicovschi, Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni, Mitropolitul Gurie Grosu al Basarabiei, Arhiepiscopul Filaret Scriban (călugăr la Lavra Pecerska, profesor și director al Seminarului de la Socola, primul președinte al Consiliului Academic și al doilea rector al Universității întemeiate în 1860 la Iași de Alexandru Ioan Cuza), Episcopul Melchisedec Ștefănescu al Romanului, Episcopul Silvestru Bălănescu al Hușilor, Episcopul Ghenadie Enăceanu al Râmnicului-Noul Severin, Patriarhul Nicodim Munteanu, preotul și poetul Alexie Mateevici, profesor la Seminarul din Chișinău, arhimandritul Theoctist Scriban, profesor la Seminarul „Central” din București, apoi profesor și director al Seminarului de la Socola, preotul Serghie Bejan, profesor și director la Seminarul, apoi profesor la Facultatea de Teologie din Chișinău, preotul Nicolae Grosu, profesor la Seminarul și apoi la Academia Teologică din Kiev, preotul Ilie Tocan, profesor la Seminarul, apoi profesor la Facultatea de Teologie din Chișinău, preotul Nicolae Filip, profesor și director la Seminarul din Râmnicu Vâlcea, preotul Clement Bontea, profesor la Seminarul din Roman, preotul Constantin Nazarie, profesor și director la Seminariile din Roman și București, apoi profesor universitar la Facultatea de Teologie din București, arhim. Gherasim Miron, profesor și director la Seminarul din Roman, preotul Constantin Popovici, profesor și director la Seminarul din Chișinău, preotul Grigore Constantinescu profesor la Seminarul din Chișinău, istoricul bisericesc Nicolae Popovschi, profesor și director de liceu, Visarion Puiu, ultimul Mitropolit al Bucovinei, Galaction Cordon Craioveanu, Arhiepiscop-vicar al Episcopiei Râmnicului - Noul Severin, Arhiepiscopul Valerie Moglan Botoșăneanu, preotul Ioan Țincoca, traducător, profesor și autor de manuale de Religie, Ștefan-Grigore Berechet, profesor universitar la Facultatea de Drept a Universității din Iași, Acad. Vespasian Erbiceanu, magistrat, Vasile Samureanu, profesor la Seminarul din Roman, Gavril Muzicescu, compozitor, muzicolog și dirijor.

Îi pomenim și pe întâi-stătătorii Eparhiei Chișinăului și Hotinului (sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe Ruse): Arhiepiscopul Șocotov (1858-1871), Episcopii Vladimir Sincovschi (1904-1908), Platon Rojdestvenski (1914-1915) și Benedict Poliakov (1947-1948) absolvenți ai Academiei Teologice din Kiev. Absolvent al Academiei Duhovnicești din Kiev a fost și Arsenie

Stadnițchi (român după mamă), profesor la Seminarul din Chișinău, rector al Seminarului din Novgorod, profesor și rector al Academiei Duhovnicești din Moscova, Episcop, apoi Arhiepiscop de Pskov, Arhiepiscop, apoi Mitropolit al Novgorodului, arestat și deportat, apoi Mitropolit de Tașkent⁴⁸.

În anul 1694 a fost recunoscută ca academie de țarul Ivan al V-lea Alexeevici (1682-1696). Așadar, „cea mai veche universitate modernă ortodoxă este înființată de un român la Kiev în anul 1633. Din această academie au pornit razele de luminare a poporului rusesc, iar în Teologie a întregii suflări ortodoxe”⁴⁹. În anul 1701 această școală a devenit Academia „Kiev-Movilă”, fiind recunoscută de țarul Rusiei Petru I cel Mare (1682-1725), la care „au predat pe parcursul secolului al XVIII-lea o serie întreagă de profesori renumiți ca A. A. Dimitrievski, F. A. Smirnov, V. D. Priluckiy, N. N. Palmov, M. N. Skaballanovic ș. a.”⁵⁰.

Pentru ajutorul material, binecuvântările și jertfirea sa pentru Academia din Kiev, Mitropolitul Kievului Rafael Zaborovski (1731-1747) a fost numit „al doilea Petru Movilă”. Numele lui era atât de mult legat și identificat cu Academia, încât pentru o perioadă Academia a purtat numele ambilor cuvișii binefăcători: Academia Teologică din Kiev Movilă-Zaborovski.

Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni⁵¹ a fost unul din cei mai buni administratori ai Academiei Teologice din Kiev.

În urma reformei educaționale din anii 1817-1819, învățământul teologic kievean era susținut de trei instituții distincte: Academia Teologică din Kiev, Seminarul Teologic din Kiev și Școala Duhovnicească din Podolsk.

⁴⁸ Pr. Mircea PĂCURARIU, *Dicționarul teologilor români*, ed. a III-a, Ed. Andreiana, Sibiu, 2014, pp. 598-599.

⁴⁹ I. LUPAȘ, *Petru Movilă și relațiunile lui cu românii. Prigonirea Mitropolitului Ilie Iorest al Transilvaniei în Studii, conferințe și comunicări istorice*, vol. IV, Institutul de Arte Grafice „Dacia Traiana” S. A., Sibiu, 1943, p. 84.

⁵⁰ Pr. Viorel IONIȚĂ, *Instituțiile ortodoxe de învățământ teologic: factori determinanți pentru promovarea Teologiei ortodoxe în Pr. Viorel IONIȚĂ (coord.), Teologia ortodoxă în secolul al XX-lea și la începutul secolului al XXI-lea*, Ed. Basilica, București, 2011, p. 144.

⁵¹ Acesta a fost al doilea Mitropolit al Kievului, român de origine, după Petru Movilă. Grigorie Bănulescu-Bodoni s-a născut în anul 1746 în ținuturile Bistriței. A studiat la Academia Duhovnicească din Kiev, la școlile grecești din Insula Patmos, în Smirna și la mănăstirea Vatoped de la Muntele Athos, a fost călugărit la Constantinopol cu numele Gavriil. A fost, pe rând, profesor și predicator la Catedrala Mitropolitană din Iași, apoi profesor și rector al Seminarului Teologic din Poltava. Între 1791-1792 a fost Episcop-Vicar de Akkerman și Bender, apoi Mitropolit al Poltavei (1793-1799), al Kievului (1799-1803). S-a pensionat în 1803. În 1808, a fost numit *exarh* al Bisericii din Moldova și Țara Românească - ambele țări fiind sub ocupație militară rusă, conducând Mitropolia Moldovei până după pacea de la București (1812). În 1813 țarul Rusiei l-a numit în fruntea noii Arhiepiscopii a Basarabiei (Chișinăului și Hotinului), cu reședința la Chișinău, create la cererea sa, unde a părăsit până la moarte, în 1821, fiind înmormântat la Mănăstirea Căpriana (Pr. Alexandru MORARU, *Dicționarul ierarhilor români și străini slujitori ai credincioșilor Bisericii Ortodoxe Române*, Ed. Basilica, București, 2015, pp. 56-57). A fost canonizat în anul 2016 de Sinodul Bisericii Ortodoxe Ruse, cu ziua de pomenire 3 septembrie. Este primul sfânt canonizat de Biserica Ortodoxă din Republica Moldova.

Desființate în timpul regimului comunist, instalat în urma revoluției din octombrie 1917, școlile kievene și-au reluat activitatea după 1989, fiind redeschis mai întâi Seminarul Teologic de la Kiev, iar din 1992 funcționând și Academia Teologică⁵², prin osteneala Mitropolitului Kievului Vladimir Sabodan (1992-2014), sub jurisdicția Bisericii Ortodoxe din Ucraina (Patriarhia Moscovei). În 1919 autoritatea sovietică instalată la Kiev a decis închiderea Academiei Teologice, care a continuat să-și desfășoare activitatea între 1920-1924 ca instituție privată de învățământ superior, profesorii fiind supuși represiunilor, iar proprietățile fiindu-i confiscate⁵³. Un Seminar Teologic a funcționat la Kiev în perioada comunistă, între 1947-1960⁵⁴.

În 1833, pe fundamentul Academiei Teologice, s-a format Universitatea din Kiev.

În 1991 s-a reînființat academia, care în prezent se numește Universitatea Națională „Academia Kiev-Movileană” (Національний університет «Києво-Могилянська академія»).

În 24 octombrie 2011, Preafericitul Părinte Patriarh Daniel al Bisericii Ortodoxe Române a vizitat Academia Teologică de la Kiev.

Aniversarea a 400 de ani de învățământ teologic la Kiev a fost marcată și de Conferința jubiliară internațională cu tema: „Academia Teologică din Kiev în familia școlilor teologice din întreaga lume”, organizată între 20 și 21 octombrie 2015 la Kiev, cu binecuvântarea Preafericitului Onufrie Berezovski, Mitropolitul Kievului și al Întregii Ucraine.

Au fost susținute următoarele comunicări de către delegații Bisericii Ortodoxe Române:

Pr. prof. univ. dr. Aurel Pavel (Facultatea de Teologie Ortodoxă „Andrei Șaguna - Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu): *Învățămintul teologic kievian - matrice a învățămintului teologic românesc*;

Pr. prof. univ. dr. Nicolae Chifăr (Facultatea de Teologie Ortodoxă „Andrei Șaguna - Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu): *Ierarhi de seamă ai Bisericii Ortodoxe Române care au studiat la Academia Duhovnicească de la Kiev*;

Arhim. lect. univ. dr. Benedict Vesa (Facultatea de Teologie Ortodoxă - Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, în prezent P. S. Episcop vicar Benedict Bistrițeanul): *Învățămintul teologic kievean și clujean. Între istorie și perspectivă*⁵⁵.

⁵² Pr. Nicolae CHIFĂR, *Academia Teologică de la Kiev (1615-2015)* în Revista Teologică, an XCVIII (2016), nr. 2, p. 31.

⁵³ КИВСЬКІ ДУХОВНІ ШКОЛИ 400 РОКІВ ІСТОРІЯ В ФОТОГРАФІЯХ, p. 62.

⁵⁴ КИВСЬКІ ДУХОВНІ ШКОЛИ 400 РОКІВ ІСТОРІЯ В ФОТОГРАФІЯХ, p. 70.

⁵⁵ Pr. N. CHIFĂR, *Academia Teologică de la Kiev (1615-2015)*, pp. 31-32.

Printre numeroasele sale realizări ca arhieru ale Sf. Petru Movilă se numără și transformarea colegiului pe care îl înființase în 1631 la Kiev în Academie - școală cu caracter universitar, considerată cea mai veche instituție de învățământ superior la slavii ortodocși, fiind numită „Academia Movilească”, predecesoarea Universității din Kiev.